

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

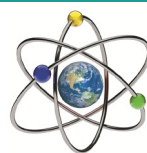

№2(2)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

*Elektron nashr. 156 sahifa,
2-fevral, 2026-yil.*

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Kasbiy mahorat va tajribalarni rivojlantirishning mazmuni, shakl va usullari	22
<i>Yo'ldasheva Feruzaxon Shavkatbekovna</i>	
O'zbek tili darslarida 5E modelini qo'llash orqali ta'lim sifatini oshirish: Chimboy tumani 36-sonli ixtisoslashtirilgan maktab misolida	26
<i>Kojamuratova Ulbosin Punkitbaevna</i>	
Shaxs ijtimoiy faolligi: tushuncha va tahlil	29
<i>Baxriyeva Nargiza Axmadovna</i>	
Fiziognomika va psixologik yondashuvlar asosida portret qalamtasviri ta'limini takomillashtirish	33
<i>Babadjanov Axmadjan Xudayberdiyevich</i>	
Bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini pedagogik texnologiyalar asosida rivojlantirish	37
<i>Nusharov Bobir Bolbekovich</i>	
Личностные характеристики как ассимиляция системы отношений младших школьников и предмет воспитательного воздействия учителя	41
<i>Олимова Азиза Кахрамоновна</i>	
"Vitagen ta'lim texnologiyalari" asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini o'quvchilarda perseptiv qobiliyatni rivojlantirishga o'rgatishning didaktik imkoniyatlari	47
<i>Tursunboyeva Kamola Iloxmon qizi</i>	
Ekologik ta'lim va tarbiya asosida talabalarda ekoturistik madaniyatni rivojlantirishning pedagogik-metodik asoslari	50
<i>Kamolov Baxtiyor Xasanboyevich</i>	
Individual ta'lim trayektoriyasi: maktabgacha yoshdagi bolalarda ekspressiv nutq buzilishlarining o'ziga xos xususiyatlari	54
<i>Fayziyeva Nozima Oybek qizi</i>	
Boshlang'ich sinf matematika darslarida mantiqiy masalalardan foydalanish samaradorligi	59
<i>Ibragimova Nozima Ulug'bekovna, Pardayeva Hosila Qudratulla qizi</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda tarbiyachining kreativ roli	64
<i>Botirova Lobar Kamolovna</i>	
O'quvchilarda mantiqiy fikrlashni rivojlantirish	69
<i>Kaipova Tazagul, Kaipova Elmira</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarini zamonaviy kasb-hunarlariga qiziqitirishda integrativ usullardan foydalanish	73
<i>Ergasheva Nigora Erkinovna</i>	
Proposals for the Development of Education in Teaching Musical-Historical and Theoretical Subjects	76
<i>Sobirova Gulkhayo Aktamjonovna</i>	
Raqamli ta'lim sharoitida talabalarda mediakompetentlikni rivojlantirishning nazariy asoslari	81
<i>Rustemov Abseit Trijan o'g'li</i>	
Hamkorlik ko'nikmalarini takomillashtirishga oid tajriba-sinov ishlarini tashkil etish mazmuni	85
<i>Baxramova O'ramol Uralovna</i>	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining matn ustida ishlash orqali o'quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishda nazariy asoslanish mohiyati	88
<i>Boxodirova Muxlisa Xoljigitovna</i>	
Zoologiya fanini o'qitish jarayonida talabalarning ilmiy-tadqiqot faolligini rivojlantirish mexanizmlari	92
<i>Dushekeeva Nasiba Rustembaevna, Arepbaev Islambek Muratbaevich</i>	
Ingliz tilini o'rganishda zamonaviy texnologiyalarning roli	96
<i>Ergasheva Mehriyona</i>	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilarining tasviriy ko'nikmalarini shakllantirishning nazariy asoslari	100
<i>Jummayeva Sayyora Shokir qizi</i>	

The Role of Digital Technologies and Virtual Reality in Modern English Teaching Methodologies	104
<i>Seilkhanova Rita Nurniyazovna, Kalbaeva Mexriban Elbrus qizi</i>	
Sog'lom separatsiya orqali yoshlar sog'lig'ini mustahkamlash: tibbiy-psixologik yondashuvning empirik tahlili	109
<i>Mavlyanova Surayo Sultanaliyevna</i>	
Badiiy-tarixiy meros asosida pedagog shaxsini tarbiyalash: nazariya va amaliyot uyg'unligi	112
<i>Qodirova Mavluda Maxodir qizi</i>	
Gamified Programming Platforms: Analysis and Recommendations	116
<i>Ra'nokhon Ne'matjon kizi Rakhimova</i>	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida giperaktiv bolalar bilan ishlashning ilmiy-nazariy asoslari	123
<i>Raimqulova Sojida Abdusaid qizi</i>	
Qandli diabet bilan og'rigan bemorlarga pedagogik yordam ko'rsatish tizimi.....	126
<i>Shermatova Yakut Sabirovna</i>	
O'smirlar o'rtasida kiberbulling	129
<i>Tashbekova Aziza Mirsuxbatovna</i>	
Uzoq muddatli davolanishga muhtoj bolalar uchun tyutorlik yordamini tashkil etish	132
<i>Tolipova Pokiza Xasan qizi, Isamuxamedova Dildora Raxmatilayevna</i>	
Zamonaviy maktablarda xavfsizlik madaniyatining roli.....	135
<i>Turdiyeva Zilola Jalilovna</i>	
Global akademik reyting va raqobat muhitida xalqaro olimpiadalarning o'rni	138
<i>Xalikova Umida Mirovna</i>	
Tarbiyachining bolalarni tasviriy faoliyatga o'rgatish jarayonidagi o'rni	143
<i>Xasanova Shaxnoza To'xtasinovna, Rahimova Umida Abdurasul qizi</i>	
Biologiya darslarida TIMSS topshiriqlarini integratsiyalash	148
<i>Zayniyev Suxrobjon Islombek o'g'li, Komiljonova Muslima Shuxrat qizi</i>	
О трансверсальных компетенции воспитателя дошкольного образования.....	153
<i>Садыкова Шоиста Акбаровна, Назарматова Дилшода Умаралиевна</i>	

FIZIOGNOMIKA VA PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR ASOSIDA PORTRET QALAMTASVIRI TA'LIMINI TAKOMILLASHTIRISH

UDK: 75.051:37.013:159.9

Babadjanov Axmadjan Xudayberdiyevich

Guliston davlat universiteti, Amaliy san'at va dizayn kafedrası dotsenti

Annotatsiya: Ushbu maqolada portret qalamtasvirini o'qitish jarayonida fiziognomika va psixologik bilimlarni integratsiyalashning ilmiy-nazariy asoslari tadqiq etiladi. Tadqiqot natijalari yuz anatomiyasi, fiziognomik kuzatuvlar hamda milliy estetik qadriyatlarni chuqur tahlil qilish talabalarning badiiy va psixologik kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim omil ekanini ko'rsatadi. Maqolada yapon va sharq fiziognomiyasi, yuz shakllari, asosiy yuz belgilarining pedagogik qo'llanilishi, shuningdek, portret qalamtasviri mashqlarining metodik jihatlarini tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: portret, fiziognomika, yuz anatomiyasi, psixologik kuzatuv, badiiy ta'lim, milliy estetik qadriyatlar, pedagogik metodika.

Abstract: This article examines the scientific and theoretical foundations of integrating physiognomics and psychological knowledge into the process of teaching portrait drawing. The research findings demonstrate that an in-depth analysis of facial anatomy, physiognomic observation, and national aesthetic values plays a significant role in developing students' artistic and psychological competencies. The article analyzes Japanese and Eastern physiognomics, facial shapes, the pedagogical application of key facial features, as well as the methodological aspects of portrait drawing exercises.

Key words: portrait, physiognomics, facial anatomy, psychological observation, art education, national aesthetic values, pedagogical methodology.

Аннотация: В статье исследуются научно-теоретические основы интеграции физиогномики и психологических знаний в процессе обучения портретной рисовке. Результаты исследования показывают, что углублённый анализ анатомии лица, физиогномических наблюдений и национальных эстетических ценностей является важным фактором развития художественных и психологических компетенций студентов. В статье анализируются японская и восточная физиогномика, формы лица, педагогическое применение основных лицевых признаков, а также методические аспекты занятий по портретной рисовке.

Ключевые слова: портрет, физиогномика, анатомия лица, психологическое наблюдение, художественное образование, национальные эстетические ценности, педагогическая методика.

KIRISH

Tasviriy san'at ta'limi tizimida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirish jarayoni ko'p omilli psixologik-pedagogik mexanizmlarga tayanadi. Xususan, psixologiya fanini chuqur o'zlashtirish pedagogning nafaqat shaxslararo munosabatlarni to'g'ri yo'lga qo'yishida, balki badiiy tafakkurni rivojlantirish, individual xususiyatlarni aniqlash hamda ta'lim metodlarini moslashtirishida ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Amaliy kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, san'at yo'nalishidagi oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalar uchun psixologik bilimlarni vizual faoliyat bilan integratsiyalash zarurati tobora ortib bormoqda. Ayniqsa, portret janrida ishlash jarayonida shaxsning ichki dunyosini badiiy talqin qilish masalasi metodik jihatdan yetarlicha asoslanmaganligi seziladi.

Grafika va qalamtasvir mashg'ulotlaridagi amaliy tajribalar tahlili quyidagi muammolarni yuzaga chiqardi:

- *birinchidan*, talabalar tomonidan portretning psixologik xarakteri ko'pincha kompozitsion qurilishdan avval yetarli darajada tahlil qilinmaydi;
- *ikkinchidan*, inson bosh qismi va yuz tuzilishining fiziologik-proportsional ko'rsatkichlari chuqur o'rganilmasdan tasviriy yechimga o'tiladi;
- *uchinchidan*, naturaning kompozitsion tuzilishi hamda metodik bosqichlari tizimli ravishda ochib berilmaydi ^[1:12].

Mazkur kamchiliklar bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchisining pedagogik faoliyatga tayyorgarligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bois portret tasvirlash jarayonida psixologik kuzatuv, fiziognomik tahlil va plastik anatomiya bilimlarini uyg'unlashtirish dolzarb ilmiy-amaliy vazifa sifatida namoyon bo'ladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Tasviriy san'at ta'limida portret qalamtasvirini o'qitish masalalari B. Boymetovning "Portret qalamtasviri" asarida batafsil yoritilgan bo'lib, unda inson bosh qismining konstruktiv tuzilishi, proportsiyalar va plastik yechimlarning metodik asoslari ochib berilgan. Rang va obrazning emotsional ta'siri masalalari esa S. Bulatov va B. Anaxanov tomonidan ishlab chiqilgan "Rang psixologiyasi" tadqiqotida ilmiy asosda tahlil qilingan. Ushbu ishlarda rang, yorug'-soya va vizual idrok o'rtasidagi bog'liqlik portret obrazining psixologik chuqurligini belgilovchi muhim omil sifatida ko'rsatib beriladi.

Psixologik yondashuvlar nuqtayi nazaridan portret ta'limi M. Vohidovning "Bolalar psixologiyasi" asarida shaxsiy idrok, emotsional holat va tasavvur jarayonlari bilan bog'liq holda talqin etiladi. N. Sh. Almetov esa o'quv-tarbiya jarayonida milliy pedagogik tajribadan foydalanish masalalarini yoritib, san'at ta'limida milliy estetik qadriyatlarining tarbiyaviy ahamiyatini asoslab beradi. Ushbu yondashuvlar portret qalamtasvirini o'qitishda talabaning shaxsiy va madaniy xususiyatlarini inobatga olish zarurligini ko'rsatadi.

So'nggi yillarda fiziognomika va tasviriy san'at integratsiyasi masalalari A.X. Babadjanovning ilmiy ishlarida tizimli ravishda tadqiq etilgan. Jumladan, portret janrida fiziognomik kuzatuvlarni qo'llash orqali talabalarning badiiy va psixologik kompetensiyalarini rivojlantirish imkoniyatlari asoslab berilgan. Shuningdek, Asqarali Sulaymonov va Sunnat Shovdirov tadqiqotlarida umuminsoniy va milliy badiiy qadriyatlar integratsiyasi tasviriy san'at ta'limi sifatini oshirish omili sifatida talqin qilinadi. Jumaboyev Nabi Pardaboyevichning Sharq estetik tafakkuri va pedagogik yondashuvlarga oid ishlari esa portret ta'limida madaniy-falsafiy kontekstni hisobga olish zarurligini ilmiy jihatdan asoslaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tasviriy faoliyatda ijodiy tasavvur markaziy psixik jarayon sifatida e'tirof etiladi. Psixolog va pedagog olimlar vizual tafakkur, obrazli idrok hamda shaxsiy interpretatsiyaning shakllanishida tasavvurning o'rni beqiyos ekanligini ta'kidlaydilar. Ushbu yo'nalishda olib borilgan ilmiy tadqiqotlarda badiiy qobiliyatni rivojlantirish mexanizmlari, idrok va emotsional-intellektual omillarning o'zaro bog'liqligi yoritilgan [4:27].

O'zbek olimlari tomonidan ham tasviriy san'at ta'limida milliy va umuminsoniy qadriyatlar integratsiyasi, pedagogik texnologiyalarning ijodiy salohiyatga ta'siri masalalari keng tadqiq etilgan [6:101; 11:192]. Portret qalamtasviri metodikasi bo'yicha izlanishlarda shaxs qiyofasini tasvirlashda tashqi shakl va ichki mazmun uyg'unligiga erishish muhimligi qayd etiladi [2:24]. Rang psixologiyasi hamda vizual idrok qonuniyatlari esa obrazning emotsional ta'sir kuchini belgilovchi omillar sifatida ko'rib chiqiladi [3:89].

So'nggi yillarda fiziognomika va tasviriy san'at integratsiyasi doirasida olib borilgan tadqiqotlar portret chizish jarayonida yuz tuzilishi belgilarining psixologik talqinini o'quv jarayoniga kiritish samaradorligini asoslab bermoqda.

Fiziognomika (yunoncha "physis" – tabiat, "gnomon" – bilish) inson yuz tuzilishi orqali uning xarakteri va ruhiy xususiyatlarini talqin qilishga qaratilgan qadimiy ilmiy-amaliy yo'nalishdir. Sharq manbalarida yuz tuzilishining alohida qismlari – qosh, ko'z, burun, og'iz va quloq – shaxsning temperamenti, irodaviy sifatleri hamda ijtimoiy xulq-atvori bilan bog'lab talqin qilingan [12:135].

Biroq zamonaviy ilmiy yondashuv fiziognomik belgilarni mutlaq deterministik mezon sifatida emas, balki psixologik kuzatuvni boyituvchi yordamchi omil sifatida baholashni tavsiya etadi [3:89]. Etnopsixologik jihatdan qaralganda, yuz ifodalariga beriladigan ma'no turli xalqlarda turlicha talqin qilinishi mumkinligi ham alohida ta'kidlanadi.

Mazkur tadqiqot metodologik jihatdan kompleks yondashuvga asoslandi. Tadqiqot jarayonida nazariy manbalar tahlili, pedagogik kuzatuv, taqqoslash, portret ishlanmalarining kompozitsion-psixologik ekspertizasi hamda amaliy mashg'ulotlar monitoringi usullaridan foydalanildi [10:12]. Shuningdek, tasviriy san'at ta'limida kasbiy kompetensiyani rivojlantirish modeli doirasida texnologik, metodik va shaxsiy komponentlarning integratsiyasi hisobga olindi.

Tadqiqotning nazariy asosini tasviriy san'at pedagogikasi, psixologiya, rangshunoslik hamda Sharq estetik tafakkuri konsepsiyalari tashkil etadi [5:27]. Metodik jihatdan esa portret qalamtasvirini bosqichma-bosqich o'qitish, plastik anatomiya va yuz proportsiyalarini chuqur o'rganish, fiziognomik tahlilni kompozitsion qurilishdan avval amalga oshirish tamoyillari ilgari surildi [13:218].

Shunday qilib, mazkur tadqiqot portret janrini o'qitishda psixologik kuzatuv va fiziognomik tahlilni ilmiy asosda integratsiyalash orqali bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishga qaratilgan konseptual modelni ishlab chiqishni maqsad qiladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Portret janrini o'qitish jarayonida fiziognomik yondashuvni qo'llash masalasi murakkab va ko'p qatlamli ilmiy muammo hisoblanadi. Avvalo ta'kidlash joizki, yuz tuzilishi orqali shaxsning ichki olamini talqin qilish qadimdan turli sivilizatsiyalarda mavjud bo'lgan bo'lsa-da, zamonaviy ilmiy tafakkur ushbu yondashuvni mutlaq haqiqat sifatida emas, balki ehtiyotkorlik bilan qo'llaniladigan interpretativ metod sifatida baholaydi. Shu nuqtai nazardan, portret chizish jarayonida fiziognomik bilimlardan foydalanish deterministik emas, balki analitik va kuzatuvchanlikni rivojlantiruvchi vosita sifatida qaralishi maqsadga muvofiqdir.

Sharq fiziognomik maktablarida yuz uch asosiy zonaga – peshona (yuqori qism), o'rta qism (qoshdan burun uchigacha) va pastki qism (lab va iyak sohasi) – ajratilib talqin qilinadi [12:135]. Ushbu tasnif tasviriy san'atda kompozitsion tahlil uchun qulay metodik asos bo'lib xizmat qilishi mumkin. Chunki portret ustida ishlash jarayonida yuzning konstruktiv tuzilishini bosqichma-bosqich o'rganish talabada nafaqat anatomik aniqlikni, balki obrazli tafakkurni ham shakllantiradi [3:89]. Biroq bu belgilarni bevosita xarakter diagnostikasi sifatida qabul qilish ilmiy asosga ega emasligi etnopsixologik tadqiqotlarda qayd etilgan.

Fiziognomik belgilarni talqin qilishda madaniy kontekstning roli alohida ahamiyat kasb etadi. Turli xalqlarda tashqi qiyofa va xarakter o'rtasidagi bog'liqlik turlicha izohlanadi [6:101]. Masalan, ayrim Sharq an'analarida ko'z shakli yoki qosh tuzilishi ijobiy sifatlarning ramzi sifatida talqin qilinsa, boshqa madaniyatlarda mutlaqo boshqa ma'no kasb etishi mumkin [13:218]. Shu bois tasviriy san'at ta'limida fiziognomik elementlardan foydalanishda milliy mentalitet va estetik qadriyatlarni hisobga olish zarur.

Portret qalamtasvirini o'qitishda asosiy besh vizual komponent – qosh, ko'z, burun, og'iz va quloqning plastik hamda proporsional tahlili – muhim metodik bosqich hisoblanadi [2:24]. Masalan, ko'z inson ruhiyatining emotsional ifodasi sifatida kompozitsion markaz vazifasini bajaradi; ko'zning joylashuvi, shakli va yorug' soya munosabatlari obrazning psixologik chuqurligini belgilaydi [9:77]. Burun esa yuzning markaziy o'qi sifatida umumiy konstruktiv barqarorlikni ta'minlaydi, uning shakli va hajmi plastik muvozanatga ta'sir ko'rsatadi. Og'iz va lab chiziqlari shaxsning emotsional holatini ifodalovchi dinamik element sifatida talqin qilinadi. Quloqning joylashuvi va shakli esa bosh konstruksiyasining fazoviy aniqligini belgilaydi.

Yuz shakllarining (oval, uchburchak, to'rtburchak, dumaloq va boshqalar) kompozitsion talqini ham portret ustida ishlashda muhim ahamiyatga ega. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, talabalar yuz shaklini umumlashtirilgan geometrik model asosida tahlil qilganda konstruktiv xatolar kamayadi va obraz yaxlitligi ta'minlanadi [7:346]. Shu bilan birga, yuz shaklini xarakter bilan bog'lashda ehtiyotkorlik zarur, chunki bu bog'liqlik ko'proq estetik stereotiplarga asoslanadi [8:166].

Muhokama natijalari shuni ko'rsatadiki, fiziognomika portret ta'limida mustaqil ilmiy diagnostika vositasi sifatida emas, balki kuzatuvchanlik, tafakkur va badiiy tahlilni chuqurlashtiruvchi metodik resurs sifatida qo'llanilganda samarali bo'ladi [3:89]. Ayniqsa, plastik anatomiya, rang psixologiyasi va kompozitsion qonuniyatlar bilan integratsiyalashgan holda qo'llanilganda uning didaktik qiymati ortadi [5:27]. Bundan tashqari, pedagogik tajriba shuni ko'rsatadiki, talabalar portret ustida ishlash jarayonida nafaqat qo'l mehnati, balki intellektual tahlil faoliyatini ham amalga oshirganlarida badiiy natija sifat jihatdan yaxshilanadi [10:12]. Ya'ni, "kuzatish – tahlil – umumlashtirish – tasvirlash" zanjiri asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar kasbiy kompetensiyani rivojlantirishda yuqori samaradorlikka ega [11:192].

Shunday qilib, portret janrini o'qitishda fiziognomik bilimlarni qo'llash ilmiy asoslangan, madaniy kontekstni inobatga olgan va pedagogik maqsadga yo'naltirilgan shaklda amalga oshirilgandagina metodik jihatdan o'zini oqlaydi. Bu esa bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchisining nafaqat tasviriy mahoratini, balki psixologik sezgirligini ham rivojlantiradi.

Olib borilgan nazariy tahlil va pedagogik kuzatuvlar natijasida portret qalamtasvirini o'qitishda fiziognomik yondashuvni integratsiyalash bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatishi aniqlandi. Xususan, tadqiqot davomida grafik fakultet talabalari bilan o'tkazilgan amaliy mashg'ulotlar monitoringi shuni ko'rsatdiki, yuz tuzilishini konstruktiv, plastik va psixologik jihatdan bosqichma-bosqich tahlil qilish asosida tashkil etilgan darslarda tasvir aniqligi, proporsional muvozanat hamda obrazning emotsional ifodaliligi sezilarli darajada yaxshilangan.

Tajriba jarayonida quyidagi metodik natijalarga erishildi:

- *birinchidan*, talabalar tomonidan yuzning asosiy anatomik tuzilishi (suyak asoslari, mushak plastiklari) chuqur o'zlashtirilganda kompozitsion xatolar kamaydi [7:346];
- *ikkinchidan*, fiziognomik belgilarni kuzatish orqali obrazning ichki ruhiy holatini talqin qilish ko'nikmasi shakllandi [8:166];
- *uchinchidan*, yuzni geometrik umumlashtirish (oval, uchburchak, to'rtburchak va boshqalar) asosida tahlil qilish konstruktiv fikrlashni rivojlantirdi.

Shuningdek, rang va yorug'-soya munosabatlarini psixologik talqin bilan uyg'unlashtirish natijasida portretlarning badiiy ta'sir kuchi ortgani kuzatildi [3:89]. Ayniqsa, ko'z va qosh sohasining kompozitsion markaz sifatida ongli ravishda ishlanishi obrazning xarakterli jihatlarini ochib berishda samarali omil bo'ldi.

Monitoring natijalari shuni ko'rsatdiki, mashg'ulotlar "kuzatish – tahlil – konstruksiya – ifoda" ketma-ketligi asosida tashkil etilganda talabalar mustaqil ishlashga ko'proq intiladi va portret ustida ishlash jarayonida faqat texnik emas, balki analitik fikrlash faoliyatini ham amalga oshiradi. Bu esa ularning metodik tayyorgarligini mustahkamlashga xizmat qiladi ^[10:12]. Tadqiqot doirasida ishlab chiqilgan metodik yondashuv quyidagi komponentlarni o'z ichiga oldi:

- muntazam qalamtasvir mashqlari;
- inson bosh qismining gips namunalarini chizish; plastik anatomiya asoslarini chuqur o'rganish;
- fiziognomik kuzatuv elementlarini qo'llash;
- milliy san'at namunalaridan foydalanish hamda yetuk rassomlar asarlarini tahliliy nusxa ko'chirish.

Ushbu integrativ tizim portret janrini o'qitishda nazariya va amaliyot o'rtasidagi uzviylikni ta'minladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, portret qalamtasvirini o'qitish jarayonida psixologik bilimlar, plastik anatomiya va fiziognomik kuzatuv elementlarini ilmiy asosda integratsiyalash bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchisining kasbiy shakllanishida muhim omil hisoblanadi. Fiziognomika mustaqil diagnostik tizim sifatida emas, balki badiiy tafakkurni chuqurlashtiruvchi va kuzatuvchanlikni rivojlantiruvchi metodik vosita sifatida qo'llan-ganda o'zining didaktik samaradorligini namoyon etadi.

Portret janrida muvaffaqiyatga erishish uchun talaba muntazam mashq qilish, inson bosh qismining konstruktiv tuzilishini mukammal o'zlashtirish, milliy va umuminsoniy estetik qadriyatlarni anglash hamda har bir tasvir jarayonida intellektual tahlilni amalga oshirish zarurligini anglab yetishi lozim. Qalamtasvir faqat qo'l harakati emas, balki tafakkur jarayoni ekanligi metodik jihatdan asoslandi.

Umuman olganda, ishlab chiqilgan yondashuv tasviriy san'at fakultetlari, kasb-hunar va san'at maktablari talabalar uchun ilmiy-metodik manba sifatida xizmat qilishi mumkin. Mazkur konsepsiya asosida tashkil etilgan o'quv jarayoni pedagogning ijodiy, psixologik va metodik kompetensiyalarini kompleks rivojlantirishga imkon beradi hamda tasviriy san'at ta'limi sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. N.Sh. Almetov. O'quv-tarbiya jarayonida xalq pedagogikasining imkoniyatlaridan foydalanish. Chimkent, 1993.
2. B. Boymetov. Portret qalamtasviri. T.: 2001.
3. S. Bulatov, B. Anaxanov. Rang psixologiyasi. T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2003.
4. M. Vohidov. Bolalar psixologiyasi. T.: O'qituvchi, 1982.
5. Jaborov. Rangshunoslikka oid ayrim atama va iboralarning izohli lug'ati. T.: 2001.
6. Asqarali Sulaymonov, Sunnat Shovdirov. Umuminsoniy va milliy badiiy qadriyatlar integratsiyasi asosida tasviriy san'at ta'limi sifatini oshirish // Inter Education & Global Study, 2023, № 4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/umuminsoniy-va-milliy-badiiy-qadriyatlar-integratsiyasi-asosida-tasviriy-san-at-ta-limi-sifatini-oshirish>
7. Babadjanov, A. (2025). The role of physiognomics in enhancing students' skills in portrait drawing. International Journal of Artificial Intelligence, 1(5), 747–754. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/ijai/article/view/115441>
8. Babadjanov, A.X. Tasviriy san'at va fiziognomika fan integratsiyasi: portret janri misolida // Inter Education & Global Study, 2025, № 3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tasviriy-san-at-va-fiziognomika-fan-integratsiyasi-portret-janri-misolida>
9. Khudayberdievich, B.A. (2024). The role of physiognomics in teaching students to draw portraits. Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning (EJEDL), 5(3), 12. <https://doi.org/10.47134/emergent.v3i1.38>
10. Bolbekovich, N.B. (2024). Structure of professional competence development of future fine art teachers: Integration of technology, method and competence. Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning (EJEDL), 5(3), 12. <https://doi.org/10.47134/emergent.v3i1.42>
11. Pardaboyevich, Jumaboyev Nabi. Tasviriy san'at ta'limida zamonaviy pedagogik texnologiyalarning qo'llanilishi va ularning ijodiy salohiyatga ta'siri, 2025.
12. Jumaboyev Nabi Pardaboyevich. (2025). Beauty and moral education in Eastern pedagogy: Opportunities for application in the process of artistic education. IKRO Journal, 16(01), 170–172.
13. Pardaboyevich, Jumaboyev Nabi. (2025). The application of Eastern philosophical aesthetic concepts in artistic education and their interpretation in pedagogical research. Pedagogik islohotlar va ularning yechimlari, 14.01, 218–222.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №2(2)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.